

**ВІДНОВЛЕННЯ КОЛЕКЦІЇ АРХЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ
ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940-х–1950-х рр.***Валерій СКИРДА**Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, 61022, м. Харків, Україна, e-mail: vskyrda@gmail.com*

Колекція Археологічного музею Харківського університету, майже повністю втрачена в роки Другої світової війни, почала відновлюватися одразу після її закінчення. Важливий внесок у поповнення фондів музею зроблений відомими університетськими археологами С. Семеновим-Зусером, К. Гриневичем та молодим дослідником Б. Шрамком. Найкращі артефакти з пам'яток скіфської й античної доби, а також салтівської культури та культури Київської Русі, здобуті під час розкопок університетськими вченими, представлені на новій виставці музею, яка відкрилась у 1958 р.

Ключові слова: колекція, Археологічний музей, розкопки, селище, городище, могильник, Харківський університет.

У 1920–1930-х рр. Археологічний музей Харківського університету був кращим профільним музеєм в СРСР [Дубровський, 1929, с. 16, 28; Скирда, 1996]. Протягом 1920–1933 рр. він функціонував як міський музей, однак під час Другої світової війни його унікальні колекції були майже повністю знищені та пограбовані [Зайцев, Латышева, 1992, с. 107].

Одразу після закінчення війни археологи Харківського університету приступили до проведення експедиційних досліджень, результати яких у вигляді артефактів потрапляли до колекції Археологічного музею. Перші такі дослідження відносяться до вересня 1945 р. і пов'язані з ім'ям професора Харківського університету С. Семенова-Зусера (рис. 1), який розкопав п'ять курганів ранньоскіфської доби поблизу м. Люботина та дослідив городище того ж часу біля с. Караван [НА ІА НАНУ, ф. 64, №1946/36].

У 1946 р. С. Семенов-Зусер розпочав розкопки широко відомої пам'ятки раннього середньовіччя на Харківщині – Верхньосалтівського катакомбного могильника. За цей польовий сезон ученим досліджено 24 катакомбних поховання, в яких виявлено близько 1200 артефактів [НА ІА НАНУ, ф. 64, № 1946/14]. Наступних два роки він продовжив свої розшуки поблизу с. Верхній Салтів. С. Семенов-Зусер провів розкопки могильника та дослідив залишки кам'яного городища та навколишніх селищ салтівської культури [НА ІА НАНУ, ф. 64, № 1948/6]. Матеріали, отримані під час робіт, передані до фондів Археологічного музею університету [Семенов-Зусер, 1946; 1946а; 1946б; 1947; 1947а; 1948]. Завдяки розкопкам в околицях с. Верхній Салтів, які тривали лише три польових сезони, колекція артефактів салтівської культури музею, за твердженням С. Семенова-Зусера, стала кращою в СРСР [Семенов-Зусер, 1949г, с. 200]. У 1949 р. вчений розпочав масштабні стаціонарні розкопки курганного могильника й городища скіфської доби біля с. Велика

Рис. 1. Семен Анатолійович Семенов-Зусер (1887–1951)

Fig.1. Semen Anatoliiovych Semenov-Zuser (1887–1951)

Гомольша Зміївського р-ну Харківської обл. [Семенов-Зусер, 1949; 1949в; Шовкопляс, 1950, с. 199]. Знахідки, виявлені під час цих розкопок, стали останнім внеском С. Семенова-Зусера до колекції Археологічного музею Харківського університету [Семенов-Зусер, 1949а; 1949б].

У 1950-х рр. почала відновлюватися й антична колекція музею. З 1953 р. в університеті працював його колишній вихованець, відомий археолог, антикознавець К. Гриневич (рис. 2). Впродовж трьох польових сезонів 1954–1956 рр. він проводив розкопки на території Ольвії [Гриневич, 1954; 1957]. Не зважаючи на те, що вчений досліджував лише оборонні споруди давнього міста, він передав до фондів Археологічного музею Харківського університету близько тисячі артефактів, переважну частину з яких становив керамічний матеріал [Гриневич, 1954а; 1954б; 1955; 1956].

1949 рік став початковою датою самостійних археологічних досліджень Б. Шрамка (1921–2012) (рис. 3), який зосередив свої зусилля на вивченні території басейнів річок Сіверського Дінця й Осколу та їхніх приток. За десять польових сезонів (1949–1959) молодим вченим виявлено та досліджено кілька десятків селищ, городищ і могильників, починаючи з епохи неоліту й закінчуючи середньовіччям [Шрамко, 1949; 1950; 1951; 1952; 1953; 1954; 1955; 1956; 1957; 1958; 1959]. На пам'ятках, які найбільше зацікавили дослідника, проведено стаціонарні розкопки, а їхні результати знайшли відображення в наукових публікаціях. Більшість робіт вченого стосувалася вивчення пам'яток доби раннього заліза. До них слід віднести дослідження Б. Шрамком селищ передскіфської доби біля сіл Велика Данилівка і

Рис. 3. Борис Андрійович Шрамко (1921–2012). Більське городище. 1958 р.

Fig. 3. Borys Andriiovych Shramko (1921–2012). Bilske hill-fort, 1958

Рис. 2. Костянтин Едуардович Гриневич (1891–1970)

Fig. 2. Kostiantyn Eduardovych Grynevych (1891–1970)

Шмарівка Харківського р-ну [Шрамко, 1957в], а також скіфських пам'яток – курганів поблизу м. Люботина, городища біля с. Караван і селища й курганів поблизу с. Острроверхівка Зміївського р-ну Харківської обл. [Шрамко, 1956а; 1957а; 1957б]. У наукових розробках вченого знайшов своє відображення й аналіз середньовічних матеріалів. Серед них на особливу увагу заслуговує стаття “Кераміка салтівської культури”, у якій вперше в науковій літературі була зроблена спроба дати загальну характеристику основним типам салтівського посуду [Шрамко, 1959а]. Результати багаторічних розвідок (1950, 1952–1953) та масштабних розкопок (1955–1959) Б. Шрамко на Донецькому городищі [Скирда, 2002, с. 106–107]

Рис. 4. Зліва направо Володимир Кузьмич Міхеєв (1937–2008), Володимир Іванович Кадеєв (1927–2012). Крайній праворуч Борис Петрович Зайцев (1927–2014). Піски Радківські. 1956 р.

Fig. 4. Left to right Volodymyr Kuzmych Mikheiev (1937–2008), Volodymyr Ivanovych Kadieiev (1927–2012). The last on the right Borys Petrovych Zaitsev (1927–2014). Pisky Radkivski, 1956

кївського університету виставлено на виставці, присвяченій 40-річчю діяльності археологів вузу. Виставка розташовувалася в невеликому приміщенні (колишній учбовій аудиторії). На ній експонували близько 250 артефактів (241 екз.), розміщених в дванадцяти вітринах [Археологія..., 1958]. Основу виставки склали матеріали з розкопок С. Семенова-Зусера, К. Гриневича та Б. Шрамка. Доробок С. Семенова-Зусера представлений артефактами зі скіфського городища й курганного могильника біля с. Велика Гомольша Зміївського р-ну Харківської обл. (7 екз.) та ранньосередньовічного катакомбного могильника й городища салтівської культури поблизу с. Верхній Салтів Вовчанського р-ну Харківської обл. (66 екз.) [Археологія..., 1958, с. 36, 45–48, рис. 8]. Ольвійські артефакти виставки (51 екз.) репрезентували матеріали розкопок К. Гриневича [Археологія..., 1958, с. 36–39, рис. 4–6]. Значну частину експозиції склали експонати, здобуті під час розкопок Б. Шрамком пам'яток скіфської культури біля сіл Шовкова, Караван, Острроверхівка, Велика Данилівка й м. Люботина (44 екз.) та городища Коробови Хутори Зміївського р-ну, яке мало культурні шари скіфського та ранньослов'янського часу (VIII–IX ст.) (11 екз.). Найбільша кількість експонатів (72 екз.), представлених на виставці, походили з Донецького городища, яке також досліджував Б. Шрамко [Археологія..., 1958, с. 35–36, 39–45, рис. 7].

склали значну частину монографії “Древности Северского Донца”, присвяченої роменському та киево-руському періодам в історії регіону [Шрамко, 1962, с. 296–315, 331–360]. Усі артефакти (близько 18 тис. екз.), виявлені вченим під час археологічних розкопок, поступили до фондів Археологічного музею Харківського університету.

У другій половині 1950-х рр. колекція університетського музею поповнилася на кілька сотень екземплярів завдяки розвідкам, проведеним на території Харківської обл. молодими університетськими археологами В. Кадеєвим (1955), Б. Зайцевим (1957; 1959) і В. Міхеєвим (1959) (рис. 4), та жертвам від приватних осіб [Зайцев, 1957; 1957а; 1959; Кадеєв, 1955; Міхеєв, 1959].

Найбільш репрезентативні артефакти Археологічного музею Хар-

Рис. 5. Музей археології ХНУ імені В. Н. Каразіна. Сучасна експозиція

Fig. 5. The archaeological museum of V.N. Karazin Kharkiv National University. The modern exhibition

На жаль, довоєнний період досліджень археологів Харківського університету був представлений на цій виставці лише фотографіями та муляжами [Археология..., 1958, с. 33, рис. 2]. Щоб уявити втрати Археологічного музею університету, можна переглянути деякі публікації археологів вузу, в яких представлено ілюстрації артефактів, що зберігалися в фондах до війни. Яскравим прикладом тут можуть слугувати статті І. Луцкевича (загинув у період окупації Харкова) “Матеріали до карти поширення пам’яток культури полів поховань на території Харківської області” та “Сарматські кургани у с. Нещеретове, Ворошиловградської області”, у яких наглядно представлені речі черняхівської та сарматської культур, відповідно [Луцкевич, 1948, рис. 1, 2, 3; 1952, табл. I, II]. А кам’яна плита з грецьким написом із Херсонесу, знайдена у фондах Археологічного музею Харківського університету 1941 р., лягла в основу публікації С. Семенова-Зусера, присвяченої розвитку рибного господарства та рибних ринків у Північному Причорномор’ї в античну епоху [Семенов-Зусер, 1947б].

Підсумовуючи, слід зазначити, що колекція Археологічного музею Харківського університету, яка майже повністю втрачена під час Другої світової війни, почала відновлюватися вже з 1945 р. За п’ятнадцять післявоєнних польових сезонів у фонди музею надійшло близько 23 тис. артефактів, кращі з яких склали основу виставки досягнень археологів Харківського університету за сорок років. Найбільший внесок у відродження колекції Археологічного музею в другій половині 1940-х–1950-х рр. зробили такі відомі археологи, як С. Семенов-Зусер і К. Гриневич та молодий дослідник Б. Шрамко. Згодом до поповнення колекції музею долучилися В. Кадеєв, В. Міхеєв і Б. Зайцев. Археологічні здобутки останніх складають значну частину фондів сучасного Музею археології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, в якому нещодавно відкрито нову експозицію (рис. 5).

ЛІТЕРАТУРА

Археология в ХГУ за 40 лет. Путеводитель по выставке в археологическом музее ХГУ. (1958). – Харьков. – 48 с.

Гриневич К.Е. (1954). Звіт про роботу Харківського загону Ольвійської археологічної експедиції АН УРСР у 1954 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1.

Гриневич К.Е. (1954а). Опис знахідок, щоденник археологічної експедиції ХДУ ім. О.М. Горького [Ольвія] за 1954 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1а.

Гриневич К.Е. (1954б). Опис знахідок, виконаних під час археологічної практики [Ольвія] у 1954 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1б.

Гриневич К.Е. (1955). Фотографії до звіту про роботу Ольвійської археологічної експедиції у 1955 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 2.

Гриневич К.Е. (1956). Опис знахідок, виконаних під час археологічної практики до Ольвії у 1956 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 3.

Гриневич К.Э. (1957). Новые данные о стенах Ольвии V–IV в. до н.э. // КСИА АН УССР. – Вып. 7. – С. 76–77.

Дубровський В.В. (1929). Музеї на Україні. – Харків. – 59 с.

Зайцев Б.П. (1957). Опис підйомного матеріалу, знайденого під час археологічних розкопок селища А біля Донецького городища у 1957 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 12. – Спр. 1.

Зайцев Б.П. (1957а). Щоденник археологічних розкопок, рисунки та опис знахідок (1957 р.) // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 12. – Спр. 1а.

Зайцев Б.П. (1959). Короткий звіт про розвідки та надходження від приватних осіб до археологічного музею ХДУ ім. О.М. Горького у 1959 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 12. – Спр. 2.

Зайцев Б.П., Латышева В.А. (1992). Археологический музей Харьковского университета // Вестник ХГУ. – № 362: История. – Вып. 25. – С. 103–110.

Кадеєв В.І. (1955). Короткий звіт про археологічні розвідки у Харківській області у 1955 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 1.

- Луцкевич І. (1948). Матеріали до карти поширення пам'яток культури полів поховань на території Харківської області // Археологія. – Т. 2. – С. 164–178.
- Луцкевич І.Н. (1952). Сарматські кургани у с. Нещеретове, Ворошиловградської області // Археологія. – Т. 7. – С. 136–141.
- Міхеєв В.К. (1959). Короткий звіт про археологічні розвідки Кочетокської археологічної експедиції АН УРСР у 1959 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 1.
- НА ІА НАНУ. – Ф. 64 (експедицій). – № 1946/36: Семенов-Зусер С.А. Краткий отчет о работах произведенных Люботинской археологической экспедицией Харьковского государственного университета с 2/IX по 17/IX – 45 г. – 7 арк.
- НА ІА НАНУ. – Ф. 64 (експедицій). – № 1946/14: Семенов-Зусер С.А. Розкопки у Верхньому Салтові 1946 р. (Короткий звіт про роботу експедиції Інституту археології АН УРСР). – 34 арк.
- НА ІА НАНУ. – Ф. 64 (експедицій). – № 1948/6: Семенов-Зусер С.А. Салтовская археологическая экспедиция в 1947–48 гг. – 56 арк.
- Семенов-Зусер С.А. (1946). Альбом ілюстрацій до звіту про розкопки Верхньосалтівського могильника у 1946 р. Частина І // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1а.
- Семенов-Зусер С.А. (1946а). Альбом ілюстрацій до звіту про розкопки Верхньосалтівського могильника у 1946 р. Частина ІІ // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1б.
- Семенов-Зусер С.А. (1946б). Альбом ілюстрацій до звіту про розкопки Верхньосалтівського могильника у 1946 р. Частина ІІІ // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1с.
- Семенов-Зусер С.А. (1947). Альбом до звіту про розкопки Верхньосалтівського катакомбного могильника у 1947 р. Частина І // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 2а.
- Семенов-Зусер С.А. (1947а). Альбом до звіту про розкопки Верхньосалтівського катакомбного могильника у 1947 р. Частина ІІ // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 2б.
- Семенов-Зусер С.А. (1947б). Рыбное хозяйство и рынки на юге СССР в древности. – Харьков. – 46 с.
- Семенов-Зусер С.А. (1948). Альбом до звіту про розкопки Верхньосалтівського катакомбного могильника у 1948 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 3а.
- Семенов-Зусер С.А. (1949). Звіт про археологічні розкопки на території с. Велика Гомольша у 1949 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 4.
- Семенов-Зусер С.А. (1949а). Альбом до звіту про археологічні розкопки на території с. Велика Гомольша. Частина І // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 4а.
- Семенов-Зусер С.А. (1949б). Альбом до звіту про археологічні розкопки на території с. Велика Гомольша. Частина ІІ // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 4б.
- Семенов-Зусер С.А. (1949в). Звіт про археологічні розкопки біля с. Велика Гомольша у 1949 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 5.
- Семенов-Зусер С.А. (1949г). Кафедра древней истории и археологии Харьковского университета // ВДИ. – № 3. – С. 200–202.
- Семенов-Зусер С.А. (1949д). Розкопки коло с. Верхнього Салтова 1946 р. // АП УРСР. – Т. 2. – С. 112–137.
- Семенов-Зусер С.А. (1952). Дослідження Салтівського могильника // АП УРСР. – Т. 3. – С. 271–284.
- Скирда В.В. (1996). Харківський археологічний музей під керівництвом О.С. Федоровського // Другі Сумцовські читання. – Харків. – С. 9–11.
- Скирда В.В. (2002). История исследования Донецкого городища // Проблемы источниковедения всеобщей истории. – Белгород. – С. 103–109.
- Шовкопляс І.Г. (1950). Наукове життя Інституту археології у 1949 р. // Археологія. – Т. 4. – С. 195–202.
- Шрамко Б.А. (1949). Щоденник археологічних розкопок [с. Велика Гомольша] // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1.
- Шрамко Б.А. (1950). Археологічні розкопки Люботинського курганного могильника та городища Караван (короткий звіт) // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 2.
- Шрамко Б.А. (1951). Звіт про роботу Сіверсько-Донецької скіфської експедиції ХДУ ім. О.М. Горького в 1951 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 4.

- Шрамко Б.А. (1952). Звіт про археологічні дослідження ХДУ ім. О.М. Горького в 1952 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 5.
- Шрамко Б.А. (1953). Звіт про археологічні розвідки та розкопки ХДУ ім. О.М. Горького в 1953 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 8.
- Шрамко Б.А. (1954). Археологічні дослідження (розвідки та розкопки) у Харківській та Полтавській областях Северодонецької археологічної експедиції ХДУ ім. О.М. Горького в [1954 р.] // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 9.
- Шрамко Б.А. (1955). Звіт про розвідки та розкопки Северодонецької археологічної експедиції ХДУ ім. О.М. Горького у 1955 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 11.
- Шрамко Б.А. (1956). Звіт про археологічні розвідки та розкопки Северодонецької археологічної експедиції ХДУ ім. О.М. Горького у 1956 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 14.
- Шрамко Б.А. (1956а). Селище та могильник ранньої залізної доби біля с. Острроверхівки // АП УРСР. – Т. 6. – С. 56–65.
- Шрамко Б.А. (1957) Попередній звіт про розвідки та розкопки археологічної експедиції ХДУ ім. О.М. Горького у 1957 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 15.
- Шрамко Б.А. (1957а). Археологічні дослідження курганів раннього залізного віку в околицях м. Люботина // Учені записки ХДУ. Труды історичного факультету. Вип. 5. – Т. 78. – С. 193–203.
- Шрамко Б.А. (1957б). Городище скифського часу у с. Караван на Харківщині // КСИА АН УРСР. – Вип. 7. – С. 60–61.
- Шрамко Б.А. (1957в). Новые памятники предскифского времени на Северном Донце // КСИИМК. – Вип. 67. – С. 17–27.
- Шрамко Б.А. (1958). Звіт про розвідки та розкопки археологічної експедиції ХДУ ім. О. М. Горького у 1958 р.; Звіт про археологічні розвідки археологічної експедиції ХДУ ім. О. М. Горького на території Белгородської та Курзької областей у 1958 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 16.
- Шрамко Б.А. (1959). Звіт про роботу Скіфо-слов'янської Археологічної експедиції ХДУ ім. О.М. Горького у 1959 р. // АМА ХНУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 18.
- Шрамко Б.А. (1959а) Кераміка салтівської культури // Учені записки ХДУ. – Т. 100. – С. 241–267.
- Шрамко Б.А. (1962). Древности Северского Донца. – Харьков. – 404 с.

REFERENCES

- Arheologija v Har'kovskom gosudarstvennom universitete za 40 let. Putevoditel' po vystavke v arheologicheskom muzee Har'kovskogo gosudarstvennogo universiteta.* (1958). Har'kov, 48 pp. (in Russian).
- Hrynevych, K.E. (1954). Zvit pro robotu Kharkivskoho zahonu Olviiskoi arkheolohichnoi ekspedytsii Akademii Nauk URSR u 1954 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnogo universytetu.* F. 1. Op. 23. Spr. 1 (in Ukrainian).
- Hrynevych, K.E. (1954a). Opys znakhidok, shchodennyk arkheolohichnoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho [Olviia] za 1954 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnogo universytetu.* F. 1. Op. 23. Spr. 1a (in Ukrainian).
- Hrynevych, K.E. (1954b). Opys znakhidok, vykonanykh pid chas arkheolohichnoi praktyky [Olviia] u 1954 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnogo universytetu.* F. 1. Op. 23. Spr. 1b (in Ukrainian).
- Hrynevych, K.E. (1955). Fotohrafii do zvituv pro robotu Olviiskoi arkheolohichnoi ekspedytsii u 1955 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnogo universytetu.* F. 1. Op. 23. Spr. 2 (in Ukrainian).
- Hrynevych, K.E. (1956). Opys znakhidok, vykonanykh pid chas arkheolohichnoi praktyky do Olvii u 1956 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnogo universytetu.* F. 1. Op. 23. Spr. 3 (in Ukrainian).
- Grinevich, K.Je. (1957). Novye dannye o stenah Ol'vii V–IV v. do n. je. *Kratkie soobshhenija Instituta arheologii Akademii nauk USSR,* 7, 76–77 (in Russian).
- Dubrovskiy, V.V. (1929). *Muzei na Ukraini.* Kharkiv. 59 pp. (in Ukrainian).

Zaitsev, B.P. (1957). Opys pidiomnoho materialu, znaidenoho pid chas arkheolohichnykh rozkopok selyshcha A bilia Donetskoho horodyshcha u 1957 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 12. Spr. 1 (in Ukrainian).

Zaitsev, B.P. (1957a). Shchodennyk arkheolohichnykh rozkopok, rysunky ta opys znakhidok (1957 r.). *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 12. Spr. 1a (in Ukrainian).

Zaitsev, B.P. (1959). Korotkyi zvit pro rozvidky ta nadkhodzhenia vid pryvatnykh osib do arkheolohichnoho muzeiu KhDU im. O.M. Horkoho u 1959 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 12. Spr. 2 (in Ukrainian).

Zajcev, B.P., & Latysheva, V.A. (1992). Arheologicheskij muzej Har'kovskogo universiteta. *Vestnik Har'kovskogo gosudarstvennogo universiteta*, 362: *Istorija* (25), 103–110 (in Russian).

Kadieiev, V.I. (1955). Korotkyi zvit pro arkheolohichni rozvidky u Kharkivskii oblasti u 1955 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 3. Spr. 1 (in Ukrainian).

Lutskevych, I. (1948). Materialy do karty poshyrennia pam'iatok kultury poliv pokhovan na terytorii Kharkivskoi oblasti. *Arkheolohiia*, 2, 164–178 (in Ukrainian).

Lutskevych, I. N. (1952). Sarmatski kurhany u s. Neshcheretove, Voroshylovhradskoi oblasti. *Arkheolohiia*, 7, 136–141 (in Ukrainian).

Mikheiev, V.K. (1959). Korotkyi zvit pro arkheolohichni rozvidky Kochetokskoi arkheolohichnoi ekspedytsii AN URSSR u 1959 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 6. Spr. 1 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. F. 64 (ekspeditsij). N 1946/36: Semenov-Zuser S.A. Kratkij otchet o rabotah proizvedennyh Ljubotinskoj arheologicheskoi jekspeditsiej Har'kovskogo gosudarstvennogo universiteta s 2/IX po 17/IX – 45 g., 7 pp. (in Russian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. F. 64 (ekspedytsii). N 1946/14: Semenov-Zuser, S.A. Rozkopky u Verkhnomu Saltovi 1946 r. (Korotkyi zvit pro robotu ekspedytsii Instytutu arkheolohii AN URSSR), 34 pp. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. F. 64 (ekspeditsij). N 1948/6: Semenov-Zuser, S.A. Saltovskaja arheologicheskaja jekspeditsija v 1947–48 gg., 56 pp. (in Russian).

Semenov-Zuser, S.A. (1946). Albom iliustratsii do zvituu pro rozkopky Verkhnosaltivskoho mohylnya u 1946 r. Chastyna I. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 1a (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1946a). Albom iliustratsii do zvituu pro rozkopky Verkhnosaltivskoho mohylnya u 1946 r. Chastyna II. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 1b (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1946b). Albom iliustratsii do zvituu pro rozkopky Verkhnosaltivskoho mohylnya u 1946 r. Chastyna III. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 1s (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1947). Albom do zvituu pro rozkopky Verkhnosaltivskoho katakombnoho mohylnya u 1947 r. Chastyna I. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 2a (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1947a). Albom do zvituu pro rozkopky Verkhnosaltivskoho katakombnoho mohylnya u 1947 r. Chastyna II. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 2b (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1947b). *Rybnoe hozjajstvo i rynki na juge SSSR v drevnosti*. Har'kov, 46 pp. (in Russian).

Semenov-Zuser, S.A. (1948). Albom do zvituu pro rozkopky Verkhnosaltivskoho katakombnoho mohylnya u 1948 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 3a (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1949). Zvit pro arkheolohichni rozkopky na terytorii s. Velyka Homolsha u 1949 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 4 (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1949a). Albom do zvituu pro arkheolohichni rozkopky na terytorii s. Velyka Homolsha. Chastyna I. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 4a (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1949b). Albom do zvituu pro arkheolohichni rozkopky na terytorii s. Velyka Homolsha. Chastyna II. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 4b (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1949v). Zvit pro arkheolohichni rozkopky bilia s. Velyka Homolsha u 1949 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 22. Spr. 5 (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1949g). Kafedra drevnej istorii i arheologii Har'kovskogo universiteta. *Vestnik drevnej istorii*, 3, 200–202 (in Russian).

Semenov-Zuser, S.A. (1949d). Rozkopky kolo s. Verkhnoho Saltova 1946 r. *Arkheologichni pamiatky URSS*, 2, 112–137 (in Ukrainian).

Semenov-Zuser, S.A. (1952). Doslidzhennia Saltivskoho mohylnyka. *Arkheologichni pamiatky URSS*, 3, 271–284 (in Ukrainian).

Skyrda, V.V. (1996). Kharkivskiyi arkheolohichni muzei pid kerivnytstvom O.S. Fedorovskoho. *Druhi Sumtsovski chytannia*. Kharkiv, 9–11 (in Ukrainian).

Skirda, V.V. (2002). Istorija issledovanija Doneckogo gorodishha. *Problemy istochnikovedeniia vseobshhej istorii*. Belgorod, 103–109 (in Russian).

Shovkopliias, I.H. (1950). Naukove zhyttia Instytutu arkheolohii u 1949 r. *Arkheolohiia*, 4, 195–202 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1949). Shchodennyk arkheolohichnykh rozkopok [s. Velyka Homolsha]. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 1 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1950). Arkheolohichni rozkopky Liubotynskoho kurhannoho mohylnyka ta horodyshcha Karavan (korotkyi zvit). *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 2 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1951). Zvit pro robotu Siversko-Donetskoj skifskoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho v 1951 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 4 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1952). Zvit pro arkheolohichni doslidzhennia KhDU im. O.M. Horkoho v 1952 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 5 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1953). Zvit pro arkheolohichni rozvidky ta rozkopky KhDU im. O.M. Horkoho v 1953 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 8 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1954). Arkheolohichni doslidzhennia (rozvidky ta rozkopky) u Kharkivskii ta Poltavskii oblastiakh Sieverodonetskoj arkheolohichnoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho v [1954 r.]. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 9 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1955). Zvit pro rozvidky ta rozkopky Sieverodonetskoj arkheolohichnoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho u 1955 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 11 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1956). Zvit pro arkheolohichni rozvidky ta rozkopky Sieverodonetskoj arkheolohichnoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho u 1956 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 14 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1956a). Selyshche ta mohylnyk rannoi zaliznoi doby bilia s. Ostroverkhivky. *Arkheologichni pamiatky URSS*, 6, 56–65 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1957). Poperednii zvit pro rozvidky ta rozkopky arkheolohichnoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho u 1957 r. *Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 15 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1957a). Arkheolohichni doslidzhennia kurhaniv rannoho zaliznoho viku v okolytsiakh m. Liubotyina. *Ucheni zapysky Kharkivskogo derzhavnoho universytetu. Trudy istorychnoho fakultetu*, 5–78, 193–203 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1957b). Gorodishhe skifskogo vremeni u s. Karavan na Har'kovshhine. *Kratkie soobshheniia Instituta arheologii Akademii nauk USSR*, 7, 60–61 (in Russian).

Shramko, B.A. (1957v). *Novye pamjatniki predskifskogo vremeni na Severnom Donce. Kratkie soobshhenija Instituta istorii material'noj kul'tury*, 67, 17–27 (in Russian).

Shramko, B.A. (1958). *Zvit pro rozvidky ta rozkopky arkheolohichnoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho u 1958 r.; Zvit pro arkheolohichni rozvidky arkheolohichnoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho na terytorii Bielhorodskoi ta Kurskoi oblastei u 1958 r. Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 16 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1959). *Zvit pro robotu Skifo-slov'ianskoi Arkheolohichnoi ekspedytsii KhDU im. O.M. Horkoho u 1959 r. Arkhiv muzeiu arkhelohii Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. F. 1. Op. 1. Spr. 18 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1959a). *Keramika saltivskoi kultury. Ucheni zapysky Kharkivskogo derzhavnogo universytetu*, 100, 241–267 (in Ukrainian).

Shramko, B.A. (1962). *Drevnosti Severskogo Donca*. Har'kov, 404 pp. (in Russian).

*Стаття: надійшла до редакції 11.10.2016
прийнята до друку 01.11.2016*

RESTORATION OF THE COLLECTION OF THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF KHARKIV UNIVERSITY IN THE SECOND HALF OF THE 1940s–1950s

Valery SKYRDA

*V. N. Karazin Kharkiv National University,
Svobody Sq., 4, 61022, Kharkiv, Ukraine, e-mail: vskyrda@gmail.com*

One of the best archaeological collections of the country, which was kept in the Archaeological Museum of Kharkiv University, was almost completely destroyed during the Second World War. Immediately after the ending of war the archaeologists of Kharkiv University began its recovery. In 1945 S. Semenov-Zuser had excavated mounds of Scythian period near Lyubotin. In the 1946–1948 he studied Saltov early medieval catacomb burial ground and settlements near the village Verhniy Saltov. In 1949 S. Semenov-Zuser conducted excavations of burial mounds and hill-forts of Scythian period near the village Velyka Homolsha. Small in size, but very important from a scientific point of view the excavations were carried out in the 1954–1956 by K. Hrynevych on the territory of the ancient city of Olbia. From 1949 to 1959 B. Shramko conducted extensive explorations and excavations in Kharkiv region. During this time, scientist had discovered several dozen different archaeological sites from the Neolithic period to the Middle Ages. The most prominent were the excavations of famous Donetsk hill-fort (chronicle Donets). In the second half of the 50's of the XXth century the collection of the Archaeological Museum of Kharkiv University was replenished by V. Kadyeyev, B. Zaitsev and V. Mikheyev. The best exhibits of the collection of the Archaeological Museum of Kharkiv University were presented at the exhibition in 1958. After 15 post-war field seasons the museum has received about 23 thousand artifacts.

Key words: collection, Archaeological Museum, excavations, settlement, hill-fort, burial ground, Kharkiv University.